

Ponomarenko V. O. The policy of occupation regime to the Orthodox church (1941–1943).

This article is devoted to the actual problem, because religious issues and the role of church in the years of occupation significantly influenced on the course of history. The author analyzes the plans of the Nazis in an attempt to restore religious movement as hostile to Bolshevism to implement their own political ideology, focused on the politics of the Third Reich ethnokonfesion and features of the church and religious processes in occupied Ukraine during 1941–1943 years.

Key words: religion, church, nazism, occupation.

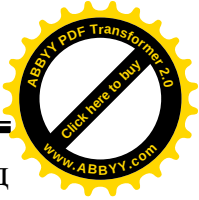
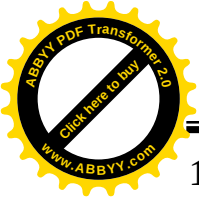
УДК 94:316.4.063.7:316.343:332.025.26«192/193»

Пушкар Я. В.

**ОПІР ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА
РЕПРЕСИВНІЙ ПОЛІТИЦІ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ
В ПЕРІОД СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
(НАПРИКІНЦІ 20-х – ПОЧАТКУ 30-х РОКІВ ХХ СТ.)**

Питання опору південноукраїнського селянства репресивній політиці більшовиків у роки суцільної колективізації розглядалася такими істориками як А. М. Бахтін [1], М. Т. Безотосний [2], С. В. Кульчицький [4], В. Ф. Кондрашов [5], Ю. В. Котляр [6], М. В. Кривоніс [7], П. Т. Тронько [8], П. І. Соболев [10], М. М. Шитюк [12; 13]. Вищеперелічені автори детально вивчили окремі аспекти опору селянства, однак в їх дослідженнях не було враховано опір представників національних меншин. Виходячи з вище наведеного мета статті полягає в тому, щоб комплексно дослідити опір всіх етнічних груп населення Півдня України репресивній політиці більшовиків.

Селянська війна проти влади, яку спричинила політика колективізації та розкуркулення не становила безпосередньої загрози для влади, тому що повстанський рух з різних причин не досяг всеукраїнського масштабу. Але спротив селян призвів до того, що репресивно-каральні органи приділили багато уваги його придушенню. Керівництво ДПУ УСРР, зокрема В. Б. Балицький, видали низку наказів про подолання селянського опору за допомогою стрілецької зброї. В округах і районах весь штат місцевих органів ДПУ займався протягом грудня 1929 р. та зими 1930 р. виключно організацією боротьби з селянським рухом опору. Здійснювалася агентурно-слідча робота, діяли воєнізовані групи (10–15 чол.) з числа міліції на чолі з уповноваженими із ДПУ, а на випадок масового організованого спротиву викликали регулярні частини внутрішніх військ. З 1 лютого по

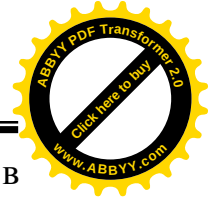
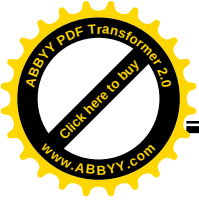

15 березня 1930 р. за інформацією заступника голови ДПУ Карлсона від 19 березня 1930 р. було заарештовано 25 тис. «куркульських активістів», ліквідовано 36 «контрреволюційних організацій», розгромлено 256 «терористичних групи». Також було 656 розстріляних, 3673 ув'язнених до концтаборів, 5580 депортованих [7, 103].

Проти селян було спрямовано і законодавство, зокрема більша частина статей Кримінального кодексу 1927 р. У 1927–1929рр. проти них активно використовували статті 56, 57 і 58 КК УСРР 1927 р., які давали змогу позбавляти «куркулів» волі з конфіскацією майна від 1 до 2 років за відмову від виконання державних повинностей. За статтею 103 (спекуляція) карали селян, які не здавали встановленої кількості зерна державі. Згідно з циркуляром Наркомпосту від 5 вересня 1929 р. репресії застосовувались проти «куркулів» та контрреволюціонерів, включаючи вищу міру покарання – розстріл. А постанова РНК від 22 грудня 1929 р. давала право про направлення засуджених куркулів у концтабори [12, 132].

На початку 1930 р. політбюро ЦК ВКП(б) розробило масову каральну акцію проти «куркулів»: виселення сотень тисяч селян у райони Крайнього Півночі та Північного Уралу. Тоді ж прийнято постанову ВУЦВК і Раднаркому УСРР «Про заходи щодо розкуркулення селян» від 3 липня 1929 р., «Про ознаки, які визначили селянське господарство як куркульське» від 13 серпня 1929 р., постанови ЦВК і РНК СРСР «Про ліквідацію оренди землі та боротьбу з куркульством» від 1 лютого 1930 р., «Про єдиний сільськогосподарський податок на куркулів» від 28 грудня 1930р., обіжник Наркомзему УСРР «Про ліквідацію заможних господарств у районах суцільної колективізації і утворення переселенських виселків для розкуркулення селян» від 21 листопада 1930 р. 7 серпня 1932 р. побачила світ постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», яку народ влучно назвав указом «про п'ять колосків». Основною мірою покарання в ній визначався розстріл і лише як виняток – 10 років позбавлення волі [12, 133].

Всі ці заходи більшовицької влади торкалися і південноукраїнського селянства. Наприклад 25 грудня 1932 р. Верховний суд УСРР відхилив касаційну справу селянки Н. М. Клименко з Дніпропетровщини, яку засудили на 10 років за те, що «вона займалася крадіжками з колгоспних ланів, зрізанням колосків, де її було затримано на місці крадіжки з одним лантухом колосків» [4, 559].

У той час народні суди були буквально завалені розглядом справ, в яких фігурували селяни в якості обвинувачуваних. Наприклад, нарсуди Донбасу розглянули в 1933 р. 10 563 справи за «колгоспи», засудивши 151 166 чол., пересічно 806 осіб на район. справи розглядались без свідків на підставі акта сільради про крадіжку [7, 103].

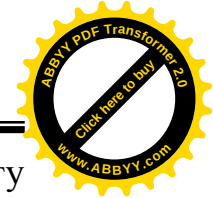
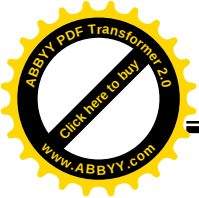
Родинний зв'язок із заможним селянством був підставою для звільнень із роботи. Це робилося під час проведення перевірок на лояльність до режиму представників державного апарату місцевих органів влади, що дістали назву «чисток». Одна з таких чисток проходила з 27 по 31 грудня 1929 р. у селі Коларівці в Коларівському болгарському національному районі на засіданнях спеціально створеної районної комісії [9, 158].

За ухвалою комісія звільнила з роботи вчителя села Зеленівка – О. Кіоссе. Йому в провину ставилося те, що він є «вихідцем з куркульської сім'ї, яка завжди експлуатувала найманих робітників і мала торгівлю в селі Преславі» [9, 159].

Зв'язок із заможними селянами і служба в білій гвардії стали основними звинуваченнями, висунутими по відношенню до завідувача податкового відділу Ф. Мечєва. Саме на цьому акцентував увагу комісії селянин І. Димов, який брав участь в обговоренні «Мечєв – син куркуля, – таких співробітників нам не потрібно» [9, 159].

У відповідь діям влади підіймається хвиля опору селян сталінському керівництву. В Запорізькому краї ці протистояння вилилися головним чином у «баб'ячих бунтах» та «волинках». «Волинки» відбувалися у селах Санжарівка, Марфополь Гуляйпільського району, Новоданилівка та Хитрівка Оріхівського району, в яких брало участь до 100 чоловік. Але найбільш масові виступи відбулися в Запорізькому та Михайлівському районах. В 1929–1930 рр. в селах Розумівка (5 «волинок», яких взяли участь 400 чоловік), Мар'ївка (1 «волинка» – 200 чоловік), Біленьке (2 «волинки» – 300 чоловік), Любимівка (2 «волинки» – 450 чоловік), Широке (5 «волинок» – 1500 чоловік) [11, 66].

Селяни також протидіяли роботі хлібозаготівельних бригад, організовували підпали колгоспного майна, побиття активістів. В одному з сіл Карл-Лібкнехтівського району було побито голову КНС та активіста комсомольця, котрі ходили по хатах і нагадували про хлібоздачу. Повсюдно спостерігалися факти переховування хліба в помешканнях бідноти, приміщеннях різних громадських установ, зокрема в аптеках та амбулаторіях підвідомчих Червоному Хресту. У Благоївському районі були підпалені господарські приміщення Павлинського ТСОЗу [3, 152].

На початку 1930 р. у Скадовському районі Херсонського округу повсталі селяни вступили в боротьбу із загонами міліції та сільськими активістами. Масові заворушення охопили також Фрунзенський, Благоївський та інші райони Одещини. Загалом уже у лютому-березні 1930 р. лише в Одеському окрузі зареєстровано 55 великих виступів селян [13, 144].

Були випадки збройного опору проти розкуркулення та колективізації і на Миколаївщині. В Новобузькому районі зареєстровано 15 пожеж сільрад і збройних нападів, а в с. Шаманівці повстанці підпалили велику поміщицьку садибу, де містилося правління СОЗ [10, 235].

В Павлоградському районі Дніпропетровської округи селянське повстання очолив лейтенант Червоної Армії, який прибув у відпустку якраз у той час, коли його мати і батько, його сім'я уже були внесені до списків для розкуркулення. Повстання охопило сусідні села. Для придушення повстання були направлені регулярні частини Червоної Армії, включаючи танки та авіацію. П'ять днів повстанці захищались, озброєні гвинтівками, обрізами, косами і сокирами проти піхоти, яка йшла на повстанців села під прикриттям артилерії, танків та авіації. Безіменний командир повстанців загинув у бою. Багато селян було вбито, полонених розстрілювали, всі, хто брав участь у повстанні одержали 10 років в концтаборах, решту було депортовано [10, 237].

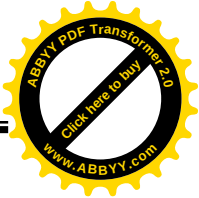
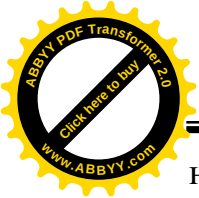
12 березня 1930 р. більше тисячі чоловік із с. Дальники на Одещині пішли вранці до Одеси із гаслами «Хай живе радянська влада, геть СОЗи», але демонстрантів розігнали на підступах до міста [1, 100].

Протягом лютого-квітня 1930 р. у Південній Україні відбулося понад 370 масових виступів селян [6, 105].

В 1931 р. селянство більш активно почало виступати проти надмірних хлібозаготівель. 15 жовтня в с. Олянівці Новобугського району Миколаївщини під час роботи буксирної бригади куркулем поранено з дробовика одного із буксирників [5, 45].

В 1932–1933 рр. виступи селян півдня України продовжувалися, але в невеликій кількості. Так вночі з 4 на 5 жовтня в с. Воскресенському Миколаївського приміського району вбито заступника голови комісії сприяння хлібозаготівлі О. П. Сизова та поранено голову комісії Щедрова [8, 87].

Страх голодної смерті, жорстокі репресії в одних людей паралізовували волю, народжували безнадійний фаталізм, інші ж, всупереч всьому, боролися за виживання. Так, у розпал голоду в кінці квітня 1933 р. відбувся бунт у селі Новознесенське Миколаївської області. Селяни напали

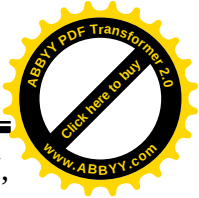
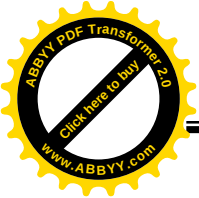
на зерновий склад, і тоді їх скошили охоронці ОДПУ [1, 155].

Необхідно зазначити, що голод 1932–1933 рр. став головним «помічником» влади у справі придушення селянських хвилювань. У цей період рух опору фактично припинився.

Отже, можна констатувати той факт, що в період проведення суцільної колективізації південноукраїнське селянство активно протидіяло політиці радянської влади в аграрному секторі економіки республіки. Рух опору, зумовлений непомірним тягарем хлібозаготівель, оподаткування та розкуркулення охопив всі місцевості півдня України. Селянський опір проявився в різноманітних формах: від небажання підписувати заяви про вступ до колгоспу, агітації проти заходів влади на селі, протидія роботі хлібозаготівельних бригад, підпалів колгоспного майна, «волинок», «баб'ячих бунтів». Звичайно, що селянський рух опору жорстоко подавлявся за допомогою міліції, ДПУ, Червоної Армії. Головним «помічником» сталінського режиму в справі подолання виступів селян став голод 1932–1933 рр., який звів ці виступи нанівець.

Джерела та література

1. Бахтін А. М. Репресивно-каральні заходи влади проти півдня України в період голоду 1932–1933 років / А. М. Бахтін // Селянство Півдня України: історія і сучасність. Збірка доповідей Всеукраїнської наукової конференції / Відп. ред. Шитюк М. М. – Миколаїв : МДУ, 2003. – С. 154–158.
2. Безотосний М. Т. Опір сталінізму в Україні (1923–1930-ті рр.) / М. Т. Безотосний // Український історичний журнал. – 1993. – № 6 – С. 95–110.
3. Журба М. А. Громадянські об'єднання національних меншин півдня України в хлібозаготівлях (кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст.) / М. А. Журба // Селянство півдня України: історія і сучасність. Збірка доповідей Всеукраїнської наукової конференції / Відп. ред. : Шитюк М. М. – Миколаїв : МДУ, 2003. – С. 150–153.
4. Колективізація і голод на Україні 1929–1933 : Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 1992. – 736 с.
5. Кондрашов В. Ф. Колективізація сільського господарства Миколаївщини на сторінках місцевої періодичної преси / В. Ф. Кондрашов // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна конференція. – Миколаїв : Атол, 2004. – С. 44–46.
6. Котляр Ю. В. Повстанський рух селян Півдня України. Висунська і Баштанна республіки. (1919–1920 рр.) : [монографія] / Ю. В. Котляр. – Миколаїв : ПП «Спрінт-прінт», 2000. – 112 с.
7. Кривоніс В.М. Соціальні функції органів правопорядку в період голодомору 1932–1933 рр. в Україні / В. М. Кривоніс // Український історичний журнал. – 2004. – № 1. – С. 101–110.
8. Реабілітовані історією. Масові репресії на Миколаївщині у 1921–1950-ті роки : Збірник / П. Т. Тронько (голова ред.кол.). – Київ-Миколаїв : Світогляд, 2004. – (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією»).
9. Савченко О. І. Початок політичних репресій у Коларівському болгарському національному районі // О. І. Савченко // Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспект в умовах Півдня України. Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 6–8 жовтня

- 2005 року / Під ред. М. В. Дедкова. – Запоріжжя : Облдержадміністрація, ЗНТУ, 2005. – С. 158–160.
10. Соболев П. І. Радянський тоталітаризм в Україні: роки колективізації та голоду (1929–1933 рр.) : [монографія] / П. І. Соболев. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 386 с.
 11. Ткаченко В. Запорізький край в часи тоталітаризму (1917- кінець 1930-х рр.) / В. Ткаченко, О. Старух // Повернені імена: Статті, короткі біографічні довідки (про реабілітовані жертви політичних репресій в Запорізькій області) НАН України. Голов. ред. кол. з підготовки та випуску серії книг «Реабілітовані історією» (Голова-академік НАН України П. Т. Тронько). Запорізька обласна ред. кол. з підготовки та випуску серії книг «Реабілітовані історією» в Запорізькій області / Гол. – докт. філос. наук В. І. Воловик. – К. : Вир, 1998. – Кн. 1. – С. 41–86.
 12. Шитюк М. М. Еволюція репресивно-каральної системи в радянській Україні / М. М. Шитюк // Український історичний журнал. – 2001. – № 3. – С. 128–142.
 13. Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ ст. : [монографія] / М. М. Шитюк. – Інститут історії НАН України. – К. : Тетра, 2000. – 532 с.

Пушкар Я. В. Опір південноукраїнського селянства репресивній політиці більшовицької влади у період суцільної колективізації (наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ ст.).

В статті досліджується опір всіх етнічних груп населення Півдня України репресивній політиці більшовиків.

Ключові слова: Південь України, колективізація, репресії, етнічні групи.

Пушкар Я. В. Сопротивление южноукраинского крестьянства репрессивной политике большевистской власти в период сплошной коллективизации (в конце 20-х – начале 30-х годов ХХ ст.).

В статье исследуется сопротивление всех этнических групп населения Юга Украины репрессивной политике большевиков.

Ключевые слова: Юг Украины, коллективизация, репрессии, этнические группы.

Pushkar Y. V. Resistance southern Ukrainian peasants against the repressive policies of the Bolshevik power in the total collectivization period (late 20's – early 30's XX'th century).

The article investigates resistance all ethnic groups of Southern Ukraine repressive policies Bolshevik.

Key words: South of Ukraine, collectivization, repression, ethnic groups.

УДК 94(477.5):330.342.173(470+571)«17»

Семенець В. Ю.

РОСІЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПАНСІЯ НА ТЕРИТОРІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ В ХVІІІ СТ.

Соціально-економічні відносини в суспільстві є одним з найпотужніших факторів, що визначають розвиток держави. Попри багатовікові намагання денаціоналізувати й асимілювати Україну, а також незважаючи на важкі історичні випробування, що випали на її долю,